

MARIBOR V SEVEROVZHODNI SLOVENIJI

Milivoj RAČ, dipl. ing., Maribor

V zadnjih nekaj letih se je začel Maribor živahneje odpirati v ožje in širše okolje ter se aktivno vključevati v regionalna in republiška dogajanja. Zaradi tega se tudi vse pogostejše postavlja vprašanje o njegovih nalogah in vlogi središča Severovzhodne Slovenije (v nadaljnjem SVS). Pri tem na splošno prevladuje mnenje, da Maribor kot »metropola nerazvitih« ne opravlja zadovoljivo nalog regionalnega središča.

Do nedavnega ni bilo mogoče priti k jedru tega vprašanja globlje od te splošne ugotovitve, ker so manjkali ustrezni podatki za primerno utemeljeno analizo. Šele delovanje medobčinske komisije za vprašanja razvoja SVS — ustanovljena je bila leta 1969 z ekonomskim centrom Maribor kot strokovnim servisom — je omogočilo izdelavo poglobljenih analiz obstoječega stanja in vzrokov zanj ter v drugi fazi sestavo regionalnih razvojnih konceptov. Izdelana je bila cela vrsta raziskav o razvoju posameznih dejavnosti na območju SVS, pravkar pa je v razpravi kompleksna študija o razvojnih gibanjih v desetletju 1960—1970 in o možnostih dolgoročnega razvoja SVS v obdobju 1970—1985. Študija obsega dela:

- Modelske projekcije dolgoročnega razvoja SVS,
- Sinteza projekcij dolgoročnega razvoja SVS ter
- Stanje in razvojne težnje v SVS.

Ta material sem v glavnem uporabljal tudi pri sestavljanju tega prispevka in so v njem navedeni uporabljeni viri.

Pojem Severovzhodne Slovenije (SVS) je pri tem obravnavan kot skupnost 13 občin, razdeljena na 3 subregije: *Koroška* (Dravograd, Radlje, Ravne in Slovenj Gradec), *Podravje* (Lenart, Maribor, Ormož, Ptuj in Slovenska Bistrica) in *Pomurje* (Gornja Radgona, Lendava, Ljutomer in Murska Sobota).

Pri ocenjevanju Maribora kot regionalnega središča izhajam s stališča, da si pod tem pojmom danes ne smemo predstavljati klasičnega upravnega središča, ki vlada svojemu območju ter z administrativnimi ukrepi črpa iz njega sredstva za svoj obstoj in razvoj. Sodobno regionalno središče opredeljujemo za razvojni pol, ki s svojimi koncentriranimi zmogljivostmi na področju različnih oblik družbene dejavnosti izžareva razvojne silnice v svoje gravitacijsko območje, s katerim se po družbenem dogovarjanju in samoupravnem sporazumevanju medsebojno oplaja in razvija.

Svoj prispevek bom po dogovoru z vodstvom simpozija v glavnem omejil na področje gospodarstva. Po eni strani je v enem samem sestavku

omejenega obsega nemogoče zadosti poglobljeno kompleksno analizirati vse vidike postavljenega vprašanja. Po drugi strani se nanašajo mnenja o neučinkovitosti Maribora kot regionalnega središča pretežno prav na področje gospodarstva. Poleg tega ustvarja gospodarstvo sredstva za splošni družbeni razvoj in lahko zato le učinkovito gospodarstvo omogoča ustrezen razvoj družbenih služb. Spričo vse večjega vpliva faktorja znanja na učinkovitost in razvoj gospodarstva je končno tudi le-to samo vse bolj odvisno od stopnje razvitosti družbenih služb kot enega od bivalnih pogojev, ki privlačijo ali odbijajo strokovnjake in znanstvenike. S tem je sklenjen krog medsebojne odvisnosti posameznih elementov splošnega družbenega razvoja.

Maribor ima izredno ugodno prometnozemljepisno lego za gospodarsko in regionalno središče. Leži na mestu, kjer se ozka Dravska dolina naglo odpre ter preide v ravninske in gričevnate predele Dravskega polja in Pomurja ter po njem v Panonsko nižino. Prav tu je tudi naravno križišče prometnih smeri, ki vodijo iz Zahodne Evrope čez Koroško ob Dravi na vzhod in jugovzhod, in meridialnih prometnih smeri iz Srednje Evrope na jug in jugovzhod čez najugodnejše alpske prehode na njihovem vzhodnem obrobju. Bližina državne meje daje Mariboru prednosti okna v svet in vrat v Jugoslavijo. Sodobni prometnopolitični razvoj v Evropi daje tem magistralnim prometnim smerem vse večji pomen in Mariboru značaj prvorazrednega prometnega križišča. Poleg tega te magistralne zveze hkrati z dokaj gostim omrežjem regionalnih in občinskih (trenutno sicer slabo urejenih) cest intenzivno povezujejo vse tri subregije SVS med seboj in z Mariborom kot središčem ter jih notranje zblizujejo.

Mesto Maribor ima s svojimi 115.000 prebivalci (občina 172.000, 1971) zelo gosto gravitacijsko območje, ki v polmeru 20 km zajema okoli 200.000 od skupno 304.000 prebivalcev Podravja ali 499.000 prebivalcev SVS (Pomurje 129.000, Koroška 60.000). Mestna koncentracija prebivalstva na Podravju je v slovenskem merilu nadpovprečna (42,0 %, SRS 38,8 %, SVS 31,5 %). Mesto Maribor ima 87,1 % mestnega prebivalstva Podravja ali 71,4 % v merilu SVS ter 37,8 % vsega prebivalstva Podravja ali 23,8 % celotne SVS (vseh 5 ljubljanskih občin ima npr. 14,9 % slovenskega prebivalstva). V populacijskem oziru predstavlja torej Maribor na regionalni ravni zelo močno gravitacijsko jedro, ki ima spričo možnosti za dobro prometno povezanost ugodne možnosti za regionalno učinkovanje.

Maribor ima vrsto institucij, katerih delovanje presega občinske meje (npr. na področju šolstva, kulture, zdravstva, socialnega zavarovanja, sodstva itd.) in mu daje določeno vlogo regionalnega središča na področju družbenih služb.

V Mariboru je nastalo sorazmerno močno gospodarsko središče, ki ustvarja 52,5 % družbenega proizvoda SVS in 73,7 % Podravja (v republiškem merilu 10,7 %, 1970). V vseh gospodarskih panogah razen v kmetijstvu in gozdarstvu predstavlja delež Maribora na Podravju najmanj tri četrtine in v SVS najmanj polovico družbenega proizvoda. Zlasti pomembna je vloga mariborske industrije (77,9 — 58,3 %) in prometa (86,3 — 69,0 %). Na področju kmetijstva in gozdarstva se Maribor ugodno dopolnjuje z ostalim območjem SVS, ki je v teh panogah močno tudi v republiškem merilu. Tako ima mariborsko gospodarstvo s svojimi velikimi zmogljivostmi osnovni pogoj za intenzivno delovanje v ožjem in širšem območju, medtem ko se v kmetijstvu in gozdarstvu lahko kot sorazmerno

veliko potrošno središče konstruktivno vključuje v razvojna gibanja na ostalih predelih SVS, zlasti na Podravju.

Kljub tem (in še nekaterim drugim) spodbudnim danostim in možnostim potrjujejo nekatere raziskave splošno mnenje, da regionalna aktivnost Maribora ni v ustreznem sorazmerju z njegovimi možnostmi in zmogljivostmi na različnih področjih družbenoekonomskega dogajanja; pri tem zlasti zaostaja domet mariborskega gospodarstva za njegovim prevladujočim obsegom.

Tako npr. navaja I. Vrišer tudi v svojem prispevku na tem simpoziju ugotovitev, da je Maribor sicer edino makroregionalno središče v SVS, da pa je njegovo dejansko makrogravitacijsko območje občutno premajhno, saj obsega samo 376.000 ali 75 % njenih prebivalcev. Na domala vseh obrobni in celo na osrednjih predelih regije se čutijo sorazmerno močni vplivi drugih, izvenregijskih središč. Razmerje med prebivalstvom mesta Maribor in njegovega makrogravitacijskega območja je 1 : 3,27, medtem ko je to razmerje v slovenskem poprečju 1 : 5,19. To pomeni, da bi moralo po tem slovenskem poprečju obsegati makrogravitacijsko območje Maribora glede na njegovo populacijsko zgoščenost prostor z okoli 600.000 prebivalci in bi torej moralo znatno preseirati meje celotne SVS. Podobno velja tudi za mezogravitacijsko območje (Maribor 1 : 2,11, SRS 1 : 3,23) in mikrogravitacijsko območje (Maribor 1 : 1,64, SRS 1 : 2,36). Iz teh številke bi lahko sklepali, da je gravitacijski domet Maribora za okoli eno tretjino manjši kot republiško poprečje.

Raziskava oddelka za gospodarstvo SO Maribor je pokazala, da imajo (1971) mariborska podjetja v SVS okoli 150 dislociranih obratov s skoraj 5.000 zaposlenimi in s 700 milijoni din celotnega dohodka. Ob skupnem številu 250 zunanjih obratov z blizu 7.800 zaposlenimi in s 1.200 milijoni din celotnega dohodka lahko vendarle ugotovimo določeno regionalno usmerjenost mariborskega gospodarstva, zlasti glede na izrazito splošno jugoslovanski pomen mnogih mariborskih podjetij. Toda po soglasnih ocenah v regiji in v Mariboru samem s tem še zdaleč niso izkoriščene vse možnosti za regionalno delovanje mariborskega gospodarstva. To potrjujejo tudi izsledki posebne študije ekonomskega centra Maribor o dislociranih obratih v SVS.

Po drugi strani velja ugotoviti, da imajo nemariborska podjetja v Mariboru okoli 140 obratov s skoraj 5.000 zaposlenimi in s 1.200 milijoni din celotnega dohodka. Značilno je, da pri tem prednjači trgovina, ki opravlja okoli 30 % vsega trgovskega prometa Maribora, in gradbeništvo z okoli 15 %. To nedvomno priča o doslednem izvajanju politike poslovne odprtosti Maribora in hkrati o dejanski prisotnosti zunanjih, pretežno izvenregionalnih vplivov v samem Mariboru, ki zlasti izkoriščajo ugodnosti odprtega in nezasičenega mariborskega tržišča.

Ekonoski center Maribor je napravil prvi poskus analize blagovnih tokov v Maribor in iz njega (1971). Doba opazovanja je pri tem poskusu verjetno prekratka, vendar daje neko splošno sliko, ki kaže, da bi bilo mariborsko gospodarstvo precej zaprto in premalo usmerjeno v SVS. Le slaba polovica nakupov (plačila) in dobra tretjina prodaje (vnovčenja) se opravi zunaj občine. Izvenobčinski promet je zelo enostransko usmerjen v Slovenijo, na katero odpadeta skoraj dve tretjini nabav in skoraj polovica prodaje. Od tega pa odpade samo 15 % nabav in 35 % prodaje na SVS.

Da bi prišli do globljih vzrokov za to očitno nesorazmerje med notranjimi zmogljivostmi in zunanjo vplivno učinkovitostjo Maribora in posebno njegovega gospodarstva, moramo poseči v novejšo zgodovino njegovega razvoja.

Maribor je bil pred drugo svetovno vojno eno od najmočnejših industrijskih središč Jugoslavije z lepo razvito trgovino in porajajočim se turizmom. Industrija je imela že dolgoletno tradicijo, saj segajo njeni začetki v sredino preteklega stoletja, v dobo neposredno po zgraditvi južne železnice in njenih odceпов proti Koroški in Južni Tirolski ter proti Ptuju, Pomurju in Madžarski. Industrija je bila že takrat tradicionalna gospodarska panoga Maribora s težiščem na kovinsko predelovalni in tekstilni panogi. Predvojno gospodarstvo pa je bilo pretežno v rokah tujega kapitala ter so bili zato tudi v vodilnih ekipah v glavnem tujci in njihovi domači priganjači.

Iz druge svetovne vojne je prišel Maribor sicer kot najbolj poškodovano slovensko mesto in kadrovska zelo osiromašen (prisilno izseljevanje slovenskega, zlasti intelektualnega življa na začetku ter odhod tujcev in njihovih pristašev ob koncu vojne), ohranilo pa se je jedro njegovih industrijskih zmogljivosti. Z osvoboditvijo sproščen zanos delovnih ljudi je kmalu obnovil poškodovane tovarne in jih usposobil za velike naloge; obnovo porušenih gospodarskih objektov širom po celi državi, uresničevanje smelih elektrifikacijskih in industrializacijskih načrtov prvih petletk ter lajšanje pomanjkanja tekstilnih proizvodov. Zaradi velikih potreb tega povojnega obdobja, ki je hkrati tudi doba najintenzivnejšega gospodarskega razvoja v zgodovini Maribora, so bile oboje proizvodne zmogljivosti še močno povečane ter dopolnjene z novimi. Trgovina in turizem v tem času nista imela vidnejšega pomena kot gospodarski panogi in se zato tudi nista razvijali vzporedno z industrijo. Tako je v družbeno-ekonomskih razmerah tega pomembnega razdobja nastala v Mariboru izrazito enostranska gospodarska struktura s poudarkom na proizvodnji sredstev za delo ter investicijske opreme in tekstila. Ta struktura je v veliki meri še danes ena od značilnosti mariborskega gospodarstva.

Po pravih takratne ekonomske politike je v tej proizvodnji ustvarjena akumulacija sistematično otekala za razvojne potrebe drugih območij. Zaradi tega je s časom začela zastarevati, izgubljati svojo produktivnost in reproduktivno sposobnost ter s tem tudi vsestransko siromašeti. Sorazmerno zelo skromen dotok kapitala je pospeševal ta negativni proces ter praktično onemogočal preusmeritev in rekonstrukcijo mariborske industrije.

Spričo pomanjkanja izkušenih kadrov so se neposredno ob naglo razvijajoči se proizvodnji oblikovali novi strokovni in vodilni kadri prav tako enostransko. Usmerjeni so bili skoraj izključno v reševanje aktualnih tehniških, tehnoloških in organizacijskih problemov v osvajanju novih proizvodov, saj so bili poslovni problemi v tej dobi administrativnega planskega gospodarstva sorazmerno malo pomembni. Tudi ta okolnost je pustila dolgoročne sledove na mariborskem gospodarstvu, in to v izrazito proizvodnotehniški miselni usmerjenosti strokovnih in vodilnih kadrov.

Prav ta je pozneje v zaostrenih tržnih in poslovnih razmerah oteževala prilagajanje mariborskega gospodarstva spremenjeni ekonomski politiki ter povzročila tudi določeno zaprtost in neposlovnost, ki je zadrževala njegovo regionalno delovanje.

Sploh je postajal kadrovski problem vse bolj pereč. Maribor je sorazmerno zelo pozno dobil srednje tehniške šole, dotok visokošolskih kadrov je bil neznaten. Analiza je pokazala, da je zaradi socialnoekonomskih razmer sorazmerno malo mariborskih študentov, in da se še od teh komaj vsak tretji vrne na delo v svojo sredo. Tako so na vodilna mesta v gospodarstvu prihajali neustrezno šolani in nezadostno razgledani ljudje, ki so sicer mnogo prispevali k začetnemu razvoju, pozneje pa so se zaradi večje zahtevnosti svojih nalog začeli spreminjati v oviro za nadaljnji napredek. Kadri so postali ozko grlo v proizvodnih in poslovnih zmogljivostih mariborskega gospodarstva.

Vzporedno z rastjo gospodarstva je v tej dobi naglo naraščalo število prebivalstva, ki se je doseljevalo iz širšega območja. Niso se pa temu ustrezno reševali stanovanjski in komunalni problemi, zlasti je dolgo primanjkovalo sredstev za obnovo porušenega mesta. Zato je kmalu začela postajati tudi stanovanjsko komunalna problematika ozko grlo nadaljnega razvoja Maribora in njegove regionalne učinkovitosti.

Ugodni makrolokaciji Maribora glede na velike evropske prometne smeri se pridružuje neugodni vpliv izsredne lege glede na celotno jugoslovansko tržišče, na katero je mariborsko gospodarstvo zelo intenzivno navezano. Zato je njegova uspešnost dodobra odvisna tudi od kakovosti prometnih povezav s širšim zaledjem, pri regionalnem delovanju pa od regionalnega in občinskega cestnega omrežja. Prav ta problematika se je na območju SVS zelo počasi reševala in je še danes odprta cela vrsta znanih vprašanj glede železniških, cestnih in zračnih povezav. Maribor je bil zaradi slabih prometnih zvez znatno izoliran od svojega ožjega in širšega zaledja z vsemi posledicami za njegov razvoj in zunanjo učinkovitost.

Ta intenzivni in notranje neusklajeni razvoj Maribora — pravzaprav je šlo bolj za razvijanje njegovih splošno potrebnih proizvodnih zmogljivosti kakor za njegov dejanski materialni in urbani razcvet — je trajal nekako vse prvo poveljno desetletje ob nekaterih perspektivno zelo neugodnih okoliščinah.

S postopno družbenoekonomsko liberalizacijo, s sproščanjem družbenega načrtovanja in uveljavljanja tržnih zakonitosti ter s preusmerjanjem na osebni standard in na proizvodnjo izdelkov široke potrošnje so se pogoji gospodarjenja bistveno spremenili, težišče se je preneslo s proizvodno-tehničnih na poslovne probleme. Brez družbene intervencije za preusmerjanje in rekonstrukcijo je morala v novih razmerah takšna gospodarska in družbena struktura, kakršna se je v prejšnjih razmerah rodila v Mariboru, nujno preiti najprej v obdobje počasnejše rasti ter nato v stagnacijo in zaostajanje za razvojem drugih predelov Slovenije.

Ta proces se je pospešil v zadnjem desetletju z izrazito ekstenzivno in inflacijsko ekonomsko politiko, ki je dajala prednost kratkoročnim naložbam v trgovino in turizem ter v proizvodnjo izdelkov široke potrošnje. Gradili so se številni novi proizvodni in poslovni objekti, medtem ko so velike in drage obstoječe zmogljivosti vse bolj zastarevale in životarile ter ostajale neizkoriščene skupaj z dragocenimi strokovnimi kadri. Razvojno politiko so oblikovali kratkoročni poslovni interesi bank in velikih poslovnih grupacij brez ozira na globalne gospodarske in regionalne posledice. Nastajale so vse večje razlike med gospodarskimi panogami ter regionalne in socialne razlike, ki so končno pripeljale do politične akcije za spremem-

bo nekaterih osnovnih elementov družbenoekonomske politike in za poglobitev načel samoupravljanja.

Na začetku tega zadnjega razvojnega obdobja je prišlo do dveh izredno pomembnih dogodkov, ki sta za daljšo bodočnost opredelila možnosti Maribora za nadaljnji razvoj in za opravljanje funkcij regionalnega središča.

Najprej je daljnovidnost Borisa Kraigherja omogočila ustanovitev prvih visokošolskih zavodov v Mariboru, s čimer sta bila perspektivno zagotovljena boljša oskrba Maribora in SVS z visokošolskimi kadri ter razvoj znanstveno raziskovalne in razvojne dejavnosti. Oboje je danes pogoj za hitrejši napredek.

Kmalu nato je prišlo do ponovne upravnopolitične reorganizacije, ki je bila za Maribor v obstoječih razmerah usodna. Iz sedeža okraja je postal ena od 60 slovenskih občin, hkrati pa je bil razdeljen na 3 občine. Zaradi zgodovinsko pogojenih antagonizmov se je družbenopolitična struktura nekdanjega regionalnega upravnega središča razkrojila in se notranje paralizirala.

Maribor je za daljši čas izgubil sposobnost regionalnega delovanja kot središče. Njegovo gospodarstvo se je ubadalo s težavami novih pogojev gospodarjenja, ki mu niso bili prav nič naklonjeni in nanje ni bilo pripravljeno niti materialno niti kadrovske ter zato tudi ni bilo sposobno za razvojno delovanje v regiji.

Vse te okoliščine so prišle do izraza v razvojnih gibanjih na območju SVS in posebno v Mariboru; o tem zgovorno pričajo nekateri podatki, ki jih posnemam v glavnem iz uvodoma navedenih študij ekonomskega centra Maribor.

Udeležba Maribora v družbenem proizvodu republike se je v desetletju 1960/1970 zmanjšala od 13,9 na 9,5 %, pri SVS je šlo to znižanje od 27,5 na 18,6 % (pri 10,1 % prebivalstva v Mariboru in 29,2 % v SRS). Dolgoročna matematična ekstrapolacija je pokazala, da bi l. 1985 ob nadaljevanju dosedanjih trendov prispevalo 29,2 % prebivalstva republike (na območju SVS) samo še 10,4 % republiškega družbenega proizvoda, kar je vsekakor dokaj vznemirljiv podatek.

Družbeni proizvod Maribora in SVS je v tem obdobju naraščal z več kot za polovico manjšo stopnjo kot v republiki (SRS 7,75, Maribor 3,70, SVS 3,50). Pri tem je npr. Posavje beležilo v prvi polovici desetletja stopnjo 6,10 in v drugi polovici 7,71, Gorenjska pa v drugi polovici 6,81. Republiško poprečje prča, da so se morala nekatera druga območja razvijati še mnogo hitreje, vendar o tem nimam podatkov.

Družbeni proizvod na prebivalca je v Mariboru v 10 letih zdrknil od 44,5 točke nad republiškim poprečjem na 5,7 točke pod njim, torej za več kot tretjino. SVS je beležila padec od 9,9 na 36,4 točke pod poprečjem. Družbeni proizvod na prebivalca je v tej dobi narasel v Mariboru za 25,8 %, v SVS za 34,5 %, v SRS za 92,6 na Posavju za 70,8 % in na Gorenjskem za 56,7 %.

Proces deagrarnizacije prebivalstva kot pomemben razvojni kazalnik poteka v SVS in v Mariboru počasneje kakor v republiki, kjer se je zmanjšalo število kmečkega prebivalstva v desetletju 1960/1970 od 30,8 na 22,7 % ali za 8,1 točke. V Mariboru je znašalo to zmanjšanje 4,3 točke (od 15,4 na 11,1 %) in v SVS 7,6 točke (od 41,0 na 33,4 %). SVS je še edini večji rezerv-

voar nove delovne sile in dolgoročna projekcija kaže, da bo imela l. 1980 kar 63 % vse nove razpoložljive delovne sile v starosti 20 do 34 let.

SVS ima 52,5 % vseh slovenskih zdomcev in celo Maribor jih ima kot sorazmerno razvita sredina 14,4 %, ki so v primerjavi z drugimi pretežno kvalificirani in visoko kvalificirani. V Mariboru pride en zomec na vsakih 10 zaposlenih, v SVS celo na vsakih 5.

Deficitarnost visokošolskih kadrov kaže podatek, da jih ima SVS 15,1 % in Maribor v tem 9,8 % od skupnega števila v republiki, kar je pod poprečjem in priča o koncentraciji visokošolskih kadrov v drugih predelih republike.

Metoda določanja splošne stopnje razvitosti po kombiniranih socialno-ekonomskih dejavnikih (S. Mrzlikar: Regionalni aspekti socialno ekonomskega razvoja, 1970) kaže, da imata v SVS le dve občini koeficient splošne razvitosti nad republiškim poprečjem (Maribor, Ravne) in samo pri dveh se je ta koeficient v obdobju 1962/1968 razvijal hitreje od poprečja (Lendava, Ljutomer — nizka startna osnova). Nobena od občin, ki mejijo na Maribor, ni nad poprečjem, pa tudi sam Maribor ga ne presega bistveno, medtem ko ima indeks rasti celo pod poprečjem. V uvrstitvi občin je Maribor na 13. mestu, 7 občin SVS je med zadnjo deseterico, ostalih 5 je na vmesnih mestih. Kakor je znano, je izmed 11 občin, ki so v naši republiki uvrščene med nerazvite, kar 7 z območja SVS. Maribor je res »metropola nerazvitih«.

Zanimiv je poskus razporeditve slovenskih mest glede njihove opremljenosti za opravljanje regionalnih funkcij (L. Kuhar: Poskus rangiranja slovenskih občin glede na splošno razvitost, Naši razgledi 26/2-1971). Ta študija obravnava 13 slovenskih regionalnih središč različnih stopenj (kraji od V. do IX. stopnje) in ugotavlja, da je Maribor za opravljanje svojih regionalnih funkcij najmanj opremljen.

Pri tem so značilni podatki republiškega sekretariata za finance o sredstvih za splošno porabo na področju družbenopolitičnih skupnosti v SRS (1971). Kažejo namreč, da ima Maribor kot druga največja slovenska občina (če štejemo ljubljanske občine za eno) s številnimi regionalnimi zadolžitvami in dediščino neurejene komunalne opremljenosti proračunski dohodek na prebivalca, ki je za 40 % nižji kakor pri najbolj financirani občini in 5 % pod republiškim poprečjem. Maribor je med občinami na 19. mestu, vse ostale občine SVS so v spodnji polovici lestvice, občini Ptuj in Slovenska Bistrica sta na zadnjih dveh mestih.

Iz vsega navedenega lahko sklepamo:

1 — Severovzhodna Slovenija potrebuje svoje makroregionalno središče.

2 — Maribor ima ustrezne pogoje in zmogljivosti za opravljanje funkcij makroregionalnega središča.

3 — Zaradi različnih objektivnih in subjektivnih družbenoekonomskih razmer, ki so delovale na razvojna gibanja v bližnji preteklosti in zlasti v zadnjem desetletju, je lahko Maribor doslej le delno uporabljal svoje sicer velike zmogljivosti za regionalno delovanje v obliki spodbujanja razvoja v svojem vplivnem območju v smislu sprejetega pojmovanja sodobnega regionalnega središča.

S sprejetjem policentričnega načela razvoja naše republike in z uveljavljanjem sprejetih političnih načel o spremembah dosedanje družbeno-ekonomske politike bodo ustvarjene osnovne objektivne možnosti za in-

tenzivnejše delovanje Maribora in zlasti njegovega gospodarstva na območju SVS. Družbenopolitični dejavniki Maribora so se nedvoumno opredelili za izvajanje odprte in aktivne regionalne politike v sklopu prizadevanj za splošni optimalni razvoj Slovenije. Sprejeli so tudi program ukrepov za odpravljanje subjektivnih ovir za uspešno izvajanje takšne politike. Intenzivno sodelovanje v subregionalnih svetih in regionalni komisiji za vprašanja razvoja SVS bo olajšalo in pospešilo uresničevanje načrtov za hitrejši razvoj Severovzhodne Slovenije z Mariborom kot makroregionalnim središčem. Poznavanje globljih vzrokov za dosedanjo stagnacijo razvoja, medsebojnega sodelovanja in vloge Maribora kot regionalnega središča bo pri tem omogočilo smiselno in učinkovito ukrepanje.

MARIBOR IN NORDOSTSLOWENIEN

Zusammenfassung

Nordostslowenien besteht aus 13 Gemeinden im Bereich zwischen der österreichischen, der ungarischen und der kroatischen Grenze, die zusammen etwa eine halbe Million Einwohner zählen und sich enger zu drei Subregionen zusammenschliessen: Kärnten, Podravje und Pomurje. Es handelt sich vorwiegend um weniger entwickelte Gebiete Sloweniens mit spezifischer Problematik. Hier liegt die Stadt Maribor, ein verhältnismässig grosses wirtschaftliches Zentrum, das seit je auch als makroregionales Zentrum Nordostsloweniens galt. In letzter Zeit, besonderes seit der Reorganisation der verwaltungspolitischen Entwicklung der Republik Slowenien, als auch Maribor seine zentrale Stellung als Bezirk im Umkreisterritorium Nordostsloweniens eingebüsst hat, wird häufig die Frage aufgeworfen, ob diese Stadt auch unter den neuen Umständen die Funktion eines makroregionalen Zentrums wirksam erfüllt. Dieser Beitrag stellt sich die Lösung dieser Frage zur Aufgabe.

Maribor erfüllt einige ausgeprägt günstige Bedingungen für ein Regionzentrum:

— eine günstige verkehrsgeographische Lage an der Kreuzung von wichtigen europäischen Verkehrsadern in der Richtung Norden- Süden und Osten-Westen bei gleichzeitiger zentraler Lage innerhalb Nordostsloweniens, womit die Stadt durch günstige Verkehrslinien verbunden ist,

— eine im Vergleich mit der Bevölkerung der Region verhältnismässig starke Populationskonzentration in der Stadt und ein dichtes Gravitationsgebiet,

— zahlreiche Institutionen, die im Bereich der Gesellschaftsdienste mehr oder weniger regional fungieren,

eine verhältnismässig starke Konzentration der Wirtschaft, die über eine Hälfte der Wirtschaftskapazität der Region und über drei Viertel innerhalb der Subregion Podravje ausmacht, wo auch Maribor liegt.

Trotz dieser günstigen Bedingungen bestätigen einige Analysen die Ansicht von mangelhafter Regionalwirkung Maribors, wie z. B.:

Der tatsächliche Makrogravitationseinfluss Maribors ist nach erstatteten Untersuchungen zu gering und bewirkt kaum etwa 75% des Regionterritoriums; überall in der Region ist der Einfluss anderer ausserregionaler Zentren spürbar; dem Durchschnitt Sloweniens gemäss müsste Maribor hinsichtlich seiner Populationskonzentration ein Gebiet mit etwa 600.000 Einwohnern in seinen Einflusskreis ziehen,

Eine Untersuchung von dislozierten Betrieben der Mariborer Unternehmen in der Region bezeugt, dass es ihrer zu wenig gibt und dass nicht alle Möglichkeiten für die Förderung der Wirtschaftsentwicklung im Bereich Nordostsloweniens erschöpft sind.

Auch die Studie für den Warenumsatzstrom (input-output Bewegungen) deutet darauf hin, dass Maribor verhältnismässig abgesperrt und zu wenig in die Region ausgerichtet ist.

Teifere Gründe dieser Sachlage können anhand einer Analyse der gesellschaftsökonomischen Entwicklung Maribors nach dem Krieg festgestellt werden. Dabei zeigen sich folgende Hemmungsumstände:

— Sehr rasche Entwicklung der Produktions- und Leistungsfähigkeit Maribors unmittelbar nach dem Krieg aus dem Bedürfnis nach Wiederaufbau, Rekonstruktion, Elektrifizierung und Industrialisierung des Staates : Entstehung einer einseitigen Wirtschaftsstruktur ohne parallele Entfaltung von Terziartätigkeiten (besonders Handel und Tourismus).

— Einseitige produktionstechnische Gedankeneinstellung der neuen Fachkräfte, die sich in der aufkommenden Industrie formierten nebst Vernachlässigung der Geschäftsfragen.

— Mangel an entsprechenden Leitungs- und Fachkräften, besonders im Hochschulwesen.

— Zu lässige Lösung von Wohnungs- und Kommunalproblemen der schnell anwachsenden Stadt.

Schlechte Verkehrsverbindungen Maribors mit dem näheren und entfernteren Hinterland.

Alle diese perspektivisch ungünstigen Umstände kamen nach dem ersten Nachkriegsjahrzehnt der schnellen und ungleichmässigen Entwicklung zum Vorschein, als sich die Wirtschaftspolitik Jugoslawiens und Sloweniens zu verändern begann: unter anderem die Auflassung der administrativen Planwirtschaft, die Verlagerung des Schwergewichts von produktionstechnischen Problemen auf geschäftliche, worauf die Wirtschaft von Maribor nicht vorbereitet war und deswegen hinter der allgemeinen Entwicklung in der Republik nachzuhinken begann; daraus ist auch die Unfähigkeit einer aktiven Wirkung nach draussen ersichtlich. Zu alledem gesellt sich noch die verwaltungspolitische Reorganisation, die Maribor aus einem Bezirkszentrum in eine der 60 slowenischen Gemeinden transformiert und es zusätzlich in drei Gemeinden einteilt. Alles das bewirkt seine Erlahmung als Regionzentrum, die Wirtschaft kämpft mit immer grösseren Schwierigkeiten innerhalb der neuen Wirtschaftsbedingungen.

Auf der anderen Seite kommt es in Maribor zur Gründung des Hochschulwesens, das in der Perspektive gute Aussichten für einen erneuten Entwicklungsaufschwung bietet.

Alle erwähnten Komponenten resultierten in der Stagnierung von Entwicklungsbewegungen im Bereich Nordostsloweniens und Maribors besonders im Jahrzehnt 1960/1970. Sie zeigt sich durch verschiedene Indizien (Gesellschaftsprodukt pro Einwohner, Entagrarisierung, Fremdarbeiternazahl, Ausmass der Lehrkräfte im Hochschulwesen, der Koeffizient der allgemeinen Entwicklungsstufe, Ausstattung zur Verrichtung von Regionalfunktionen, Anschlagseinnahmen der Gemeinden pro Einwohner).

Aus dem Angeführten ist der Schluss zu ziehen:

1 — Nordostslowenien brauch ein eigenes makroregionales Zentrum.

2 — Maribor verfügt über günstige Bedingungen und Leistungsfähigkeiten zur Ausübung von Funktionen eines makroregionalen Zentrums.

3— Wegen verschiedenen objektiven und subjektiven sozialpolitischen Gründen, die in jüngster Vergangenheit, besonders aber im letzten Jahrzehnt auf die Entwicklungsbewegungen einwirkten, konnte Maribor bisher seine an sich grossen Kapazitäten zur Regionalwirkung in Form von Entwicklungsförderung in seinem Einflussbereich im Sinne der akzeptierten Auffassung eines zeitgenössischen Regionzentrums nur teilweise realisieren.

Da sich in Slowenien das Prinzip einer polyzentrischen Entwicklung durchgesetzt hat, und da auch Änderungen der ökonomischen Politik verlaufen, die in der Zukunft für solche Wirtschaftsstrukturen wie die von Maribor günstiger wird, werden grundlegende objektive Bedingungen für eine effektivere Wirkung Maribors als Regionzentrum geschaffen. Die sozialpolitischen Faktoren der Gemeinde Maribor sind entschlossen, auch subjektive Voraussetzungen dafür zu sichern.